

Plaatselijke aanduiding gemeentelijk monument

Lange Hezelstraat 75

Aanwijzingsbesluit

n.t.b.

ID-code

2797

Redengevende omschrijving van het gemeentelijk monument

KORTE BOUWGESCHIEDENIS

Lange Hezelstraat 75 bevindt zich aan de zuidzijde van de Lange Hezelstraat. Deze straat is al eeuwenlang een belangrijke uitvalsweg. Deze volgt het tracé van de Romeinse weg die tussen de legerbasis op de Hunnerberg en de grafvelden in het lager gelegen westen lag. Westelijk van de grafvelden ontwikkelde zich in de eerste eeuw na Christus een nieuwe Romeinse nederzetting die in 104 de naam Ulpia Noviomagus Batavorum kreeg. Rond 270-280 was deze nederzetting weer verlaten. De vermelding van de straatnaam komt voor het eerst vorm in 1310: *'Hese straet, lopend naar het dorp Hees'*. Sinds de middeleeuwen vormt het één van de centrale Nijmeegse straten, onderdeel van de centrale as met veel grote koopmanshuizen. Veel panden zijn als brede dwarshuizen ontstaan en later opgesplitst in smallere panden. Vanaf ongeveer 1880 werd de Lange Hezelstraat een winkelstraat.

De kelder met tongewelf met in pandig trapportaal en spaarbogen in de binnenzijde van de linker zijgevel op de begane grond duiden op het ontstaan van Lange Hezelstraat 75 in de tweede helft van de veertiende eeuw. Tevens het sleutelstuk in de balklaag boven het westelijke deel vertoont een veertiende-eeuws karakter. Het in de rechter topgevel aangetroffen formaat baksteen (27-26 x 12 x 6 cm, 10 lagen = 74 cm) komt overeen met in de eerste helft van de vijftiende eeuw gebruikte baksteenformaten bij onder andere de Kronenburgertoren en de Mariëburgkapel. Mede gelet op de verschijningsvorm van Lange Hezelstraat 75 op de stadsplattegrond van Feltman uit 1669, kan er vanuit gegaan worden dat het pand in de tweede helft van de veertiende eeuw is ontstaan als een groot dwarshuis met aan de westzijde een poortgebouw. Gezien de plattegrond van Feltman bestond het pand uit twee bouwlagen onder een dwarsgeplaatst zadeldak tussen topgevels. De voorgevel werd beëindigd door een weergang. Het poortgebouw was lager dan het hoofdhuis en had eveneens een dwarsgeplaatst zadeldak. Aan de oostzijde zijn op het achterterrein twee achterhuizen zichtbaar, die vermoedelijk in de loop van de zestiende eeuw tot stand zijn gekomen. Waarschijnlijk is het achterste achterhuis tussen 1669 en 1830 gesloopt, gezien het feit dat op de kadastrale minuut van 1830 dit bouwdeel niet meer aanwezig is. In de zeventiende eeuw is, mogelijk ten gevolge van een brand, intensief herstelwerk uitgevoerd aan het poortgebouw. In deze eeuw is er een samengestelde balklaag van grenenhout aangebracht en werd het gevelwerk van de poortdoorgang deels beklampt met IJsselsteen. Tevens is in de zeventiende eeuw het oostelijke vertrek van de begane grond gemoderniseerd. De verbouwing bestond onder andere uit het vernieuwen van de vloer met plavuizen en het aanbrengen van een samengestelde balklaag met een afwerkingslaag van stucwerk. Ook werd de schouw tegen de oostmuur verbouwd en voorzien van een veld met geglazuurde haardstenen. Op een gegeven moment is achter het veertiende-eeuwse dwarshuis over de volledige breedte van de gevel een nieuw achterhuis gebouwd. De enkelvoudige balklaag wijst op een datering in de achttiende eeuw, maar de vorkankers doen vermoeden dat dit bouwdeel al uit de zeventiende eeuw dateert. Schilderingen op de eerste verdieping van het voorhuis laten een modernisering van het interieur in de

Vervolgvel

1

achttiende eeuw zien. De schilderijen imiteren architectonische onderdelen zoals een grijs marmeren schouw, een lambrisering met houten deklijst en aan de bovenzijde een koof met in boogjes opgehaalde gordijnen. De schildering is in de kleuren okergeel, olijfgroen en roodbruin uitgevoerd. Dit kleurgebruik en de detaillering maken een datering in de late achttiende eeuw mogelijk.

Lange Hezelstraat 75 is in 1878 opnieuw gemoderniseerd, waarbij de voorgevel aan de Lange Hezelstraat in eclecticisme gestuct is. De gevel krijgt een verticale geleding van geblokte pilasters en wordt afgesloten door een kroonlijst met attiek. Door de pilasters wordt de gevel in twee delen verdeeld, corresponderend met het vroegere hoofdhuis van vier traveeën en het vroegere poortgebouw van twee traveeën. De vensters worden voorzien van H-ramen op de begane grond en van T-ramen op de verdieping. Alle vensters hebben een gestucte omlijsting. Tevens wordt met deze verbouwing de kap vernieuwd en voorzien van drie dakkapellen. De negentiende-eeuwse spanten zijn thans nog aanwezig. Gezien de bouwtekeningen vormden het hoofdhuis en poortgebouw op dat moment een architectonische eenheid onder één zadeldak. Het is niet bekend of ook voor deze verbouwing poortgebouw en hoofdhuis al een bouwkundige eenheid vormden of dat dit pas vanaf 1878 het geval is. Ter plaatse van de vroegere poortdoorgang zijn twee paneeldeuren onder een breed bovenlicht met siersnijwerk aangebracht. Al in 1894 wordt een deel van de begane grondverdieping van de voorgevel opnieuw gewijzigd. De rechter twee traveeën van het oorspronkelijke hoofdhuis worden in dit jaar namelijk verbouwd tot winkelpui in neo-renaïssancestijl. De nieuwe pui bestaat uit een centraal gelegen winkelingang geflankeerd door twee vensters. Deze verdeling wordt gemarkeerd door pilasters die een kroonlijst dragen. Op de hoek van de kroonlijst zijn twee siervazen geplaatst. In dit jaar wordt eveneens een nieuw pakhuis achter het voormalige poortgebouw gebouwd. Ook wordt rond deze tijd het achterste oostelijke achterhuis vernieuwd en aan de westzijde voorzien van openslaande deuren op de begane grond en vensters met zesruits schuiframen op de verdieping. Tevens wordt de kap van het voorste oostelijke achterhuis vernieuwd en voorzien van schenkelspanten. Vervolgens wordt het westelijke deel van het zeventiende- of achttiende-eeuwse achterhuis verhoogd met één bouwlaag en een schildkap en op de verdieping voorzien van zesruits schuiframen.

In 1929 wordt de winkel uitgebreid met de oostelijke twee traveeën van het hoofdhuis. De verbouwing is in opdracht van S.J. Schönberg (winkel voor aardewerk, porselein, glas en kristal) en door de bouwkundige A. Willems uitgevoerd. Alle vier de traveeën van de begane grond worden met deze verbouwing gewijzigd in één brede Art-Déco winkelpui. De winkelpui was in drie puivakken verdeeld, met in het midden een terugliggende winkelingang met aan weerszijden etalagevensters. De bovenlichten van de vensters en het bovenlicht van de ingang hadden afgeronde hoeken. Gezien historische foto's waren de bovenlichten voorzien van glas-in-lood ramen in geometrische patronen. Tussen de etalagevensters en de vensters van de eerste verdieping was een natuurstenen plaat met daarboven een cordonlijst aangebracht.

Na de Tweede Wereldoorlog worden steeds meer ruimten van de begane grond bij de winkel getrokken. Bij deze uitbreidingen horen tevens wijzigingen aan de winkelpui. In de jaren na 1970 verdwijnen steeds meer negentiende-eeuwse stucornamenten en eveneens de dakkapellen en het hoofdgestel met attiek. Alleen de geblokte pilasters op de verdieping blijven bewaard. In 1974 vond opnieuw een wijziging van de winkelpui plaats, waarbij de etalageramen werden uitgevoerd in aluminium. De pui indeling bestond uit twee etalageramen met rechts een ingang en ter plaatse van de voormalige poortdoorgang een derde etalageraam. Boven de pui werd een aluminium 'fries' aangebracht. Na 1975 is de indeling van de pui niet meer gewijzigd. Wel zijn de muurdammen op de begane grond voorzien van tegelstrips en is voor het aluminium fries een luifel geplaatst. In 2007/2008 is de pui gereconstrueerd op basis van een bouwtekening uit 1929. Ook zijn in deze periode bouwsporen in het interieur in het zicht gebracht.

Vervolgvel

2

OMSCHRIJVING

Lange Hezelstraat 75 bestaat uit een hoofdhuis van twee bouwlagen onder een dwarsgeplaatst zadeldak aan de straatzijde, met daarachter diverse achterhuizen en aanbouwen. Het dwarsgeplaatste zadeldak is gevat tussen twee topgevels.

Het hoofdhuis heeft een zes traveeën brede voorgevel, afgesloten door een eenvoudige bakgoot. De rechter twee traveeën vormen het vroegere poortgebouw. De voorgevel is geheel gepleisterd en het oorspronkelijke voorhuis wordt geflankeerd door geblokte lisenen. Tussen de eerste en tweede verdieping is een gepleisterde cordonlijst aangebracht. De linker vier traveeën op de begane grond bestaan uit een driedelige houten winkelpui op een hardstenen plint. De winkelingang bevindt zich in het middelste gedeelte, geflankeerd door twee etalagevensters. De vroegere poortdoorgang is op het moment van de inventarisatie gevuld met een houten beplating waarin een deur is opgenomen. De zes vensters op de verdiepingen zijn voorzien van T-ramen.

Interieur

Onder het oostelijke gedeelte van het voorhuis is een kelder aanwezig. Deze kelder heeft een rechthoekige plattegrond en bezit een laag aangezet tongewelf met de kruin haaks op de Lange Hezelstraat. De kelder is te bereiken via een in pandige trap. Oorspronkelijk was de kelder te bereiken via een gemetseld trapportaal in de noord-oosthoek van de kelder. De overgang tussen tongewelf en trapportaal is middels een hoge steekkap gerealiseerd. In de steekkap is een baksteenformaat met een lengte van 24 cm en een steensdikte van 5 cm gemeten. Op enkele andere plaatsen is baksteen van 27-28 x 6 x 13 cm gemeten. Het steenformaat, de gewelfdikte en het keldertype wijzen op een datering in de veertiende eeuw. De vloer is gedeeltelijk belegd met rode gebakken tegels van 15,5 x 15,5 cm en gedeeltelijk met rode tegels (estrikken) van 23 x 23 cm. Onder het linker achterhuis bevindt zich een ronde (beer)put, die vermoedelijk uit de late vijftiende of vroeg zestiende eeuw dateert. Zowel op de begane grond als op de verdieping zijn in de muren diverse bouwsporen aanwezig. Er zijn verschillende baksteenformaten uit verschillende bouwperiodes aangetroffen, waaronder kloostermoppen uit de eerste bouw fase. Daarnaast zijn er onder andere sporen van spaarbogen, een meerdere malen verbouwde stookplaats met haardstenen, rookkanalen, kaarsnissen en restanten van de poortdoorgang aanwezig. Op de begane grond zijn oude vloeren aangetroffen (plavuizen vloer in diagonaal patroon van omstreeks 1600 en een vloer van kloostermoppen uit de veertiende eeuw). In de voormalige achtergevel van de rechter twee traveeën zijn twee korfboogvormige doorgangen zichtbaar. De begane grond heeft meerdere een moer- en kinderbintenplafonds. Het oostelijke gedeelte van het voorhuis heeft een moer- en kinderbintenplafond dat oorspronkelijk afgewerkt is geweest met een leemstucplafond, zodat troggewelfjes ontstonden. Het westelijke gedeelte van het voorhuis heeft een moer- en kinderbintenplafond, waarvan de moerbalken forser zijn dan die van het oostelijke gedeelte. De sleutelstukken vertonen een veertiende-eeuws karakter. De vloerdelen waren aan de onderzijde oorspronkelijk afgedekt met spreidseel. Het poortgebouw heeft een grenen moer- en kinderbintenplafond met sleutelstukken van een vroeg zeventiende-eeuws type. De kinderbinten zijn op de moerbalken gelegd. Op de verdieping van het voorhuis zijn wandschilderingen uit de late achttiende eeuw aanwezig. De kapconstructie bestaat uit een gordingenkap, ondersteund door eenvoudige A-spanten. Restanten van oudere spanten, gordingen en sporen zijn nog aanwezig.

De diverse achterhuizen bevatten bouwsporen uit verschillende perioden. In de gevels zijn diverse formaten baksteen waargenomen, zowel Y-ankers uit de zestiende eeuw als vorkankers en restanten van een serre.

Vervolgvel

3

Het linker achterhuis heeft een moer- en kinderbinten plafond, voorzien van vroeg zeventiende-eeuwse sleutelstukken en een kapconstructie van schenkelspanten. Het achterhuis parallel aan het voorhuis heeft een achttiende- of vroeg negentiende-eeuwse enkelvoudige balklaag.

WAARDERING

De panden met oude casco's in de Lange Hezelstraat houden de middeleeuwse verkaveling zichtbaar en hebben een ontwikkeling gevolgd binnen deze perceelsgrenzen. Lange Hezelstraat 75 heeft stedenbouwkundige waarde vanwege de parcellering, als onderdeel van de historische stadsstructuur. Lange Hezelstraat 75 heeft hoge bouwhistorische waarde als middeleeuws stadskasteel, waarvan de hoofdstructuur en nog veel bouwsporen uit de eerste bouwfase getuigen, dat door de eeuwen is uitgegroeid tot een complex van aan elkaar gegroeide bouwdelen. Bouwsporen van overige bouwfases geven een goed beeld van de ontwikkeling van het complex en daarmee tevens van de stad door de eeuwen heen. Vanwege de mogelijkheid om aan de hand van deze bouwsporen de bouwgeschiedenis van het complex en de ontwikkeling van de stad te reconstrueren, heeft het pand hoge waarde. De voorgevel heeft een beeldbepalende waarde als reconstructie uit de tweede helft van de 19^e eeuw.

Bronnen:

Digitaal Bouwarchief Nijmegen.

Bouwhistorische verkenning Lange Hezelstraat 75, 22 augustus 2002

Monumenten Advies Bureau, *Bouwhistorische documentatie van het complex Lange Hezelstraat 75 in Nijmegen*, 7 augustus 2007

Wijnand Bloemink et al, *Verborgten Verleden. Bouwhistorie in Nijmegen* (Utrecht, 2004).

Wilfried Uitterhoeve et al, *Nieuwe Historische Atlas van Nijmegen. 2000 jaar stad aan de Waal* (Nijmegen, 2018).

Kadastrale tenaamstelling	28 april 2023
Kadastrale aanduiding	NMG00
Gemeente:	Nijmegen
Sectie:	C
Nummer(s):	5206

foto's op vervolgblad

Vervolgvel

4

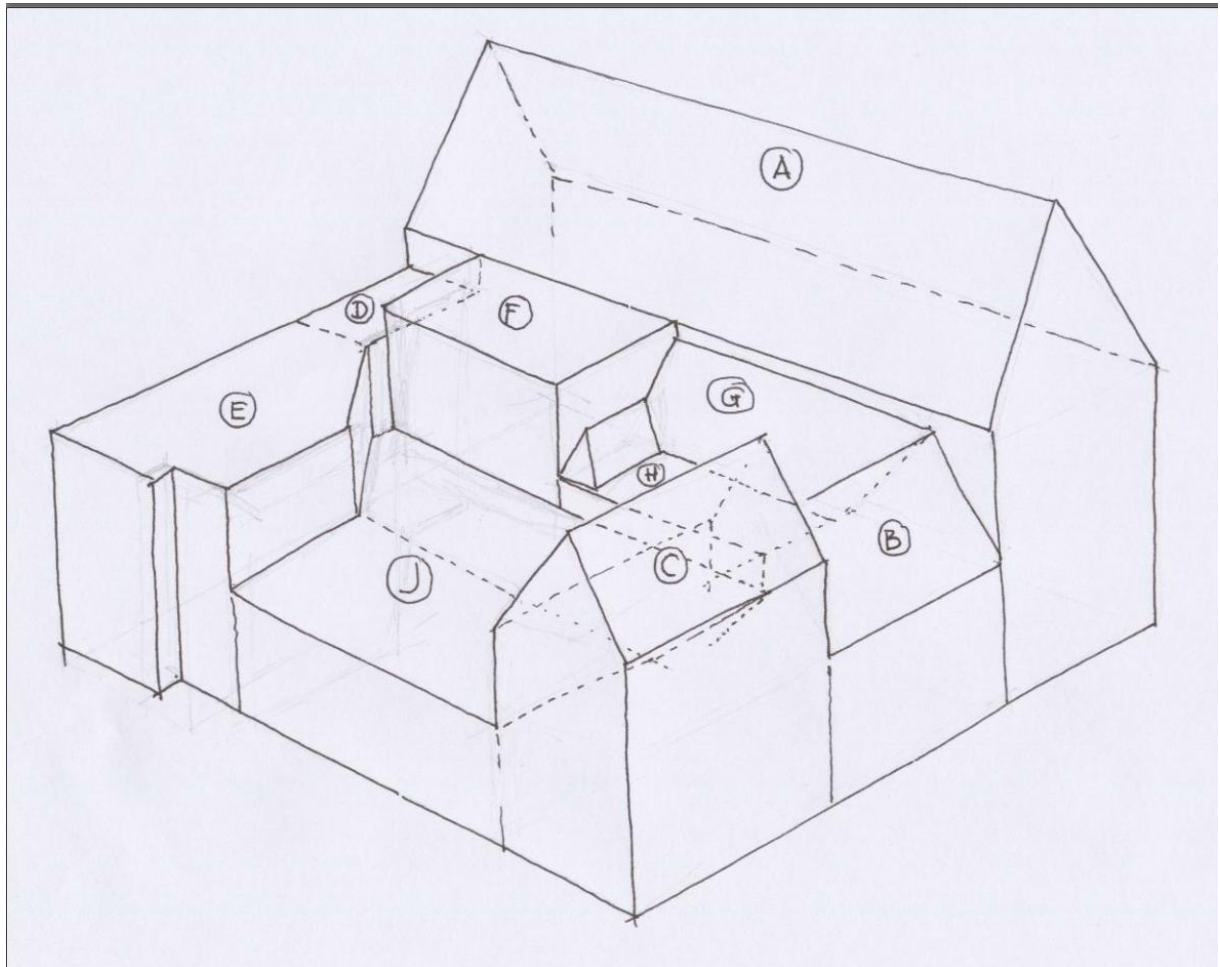
Voorgevel Lange Hezelstraat 75 en 75a

Vervolgvel
5

Voorgevel Lange Hezelstraat 75a

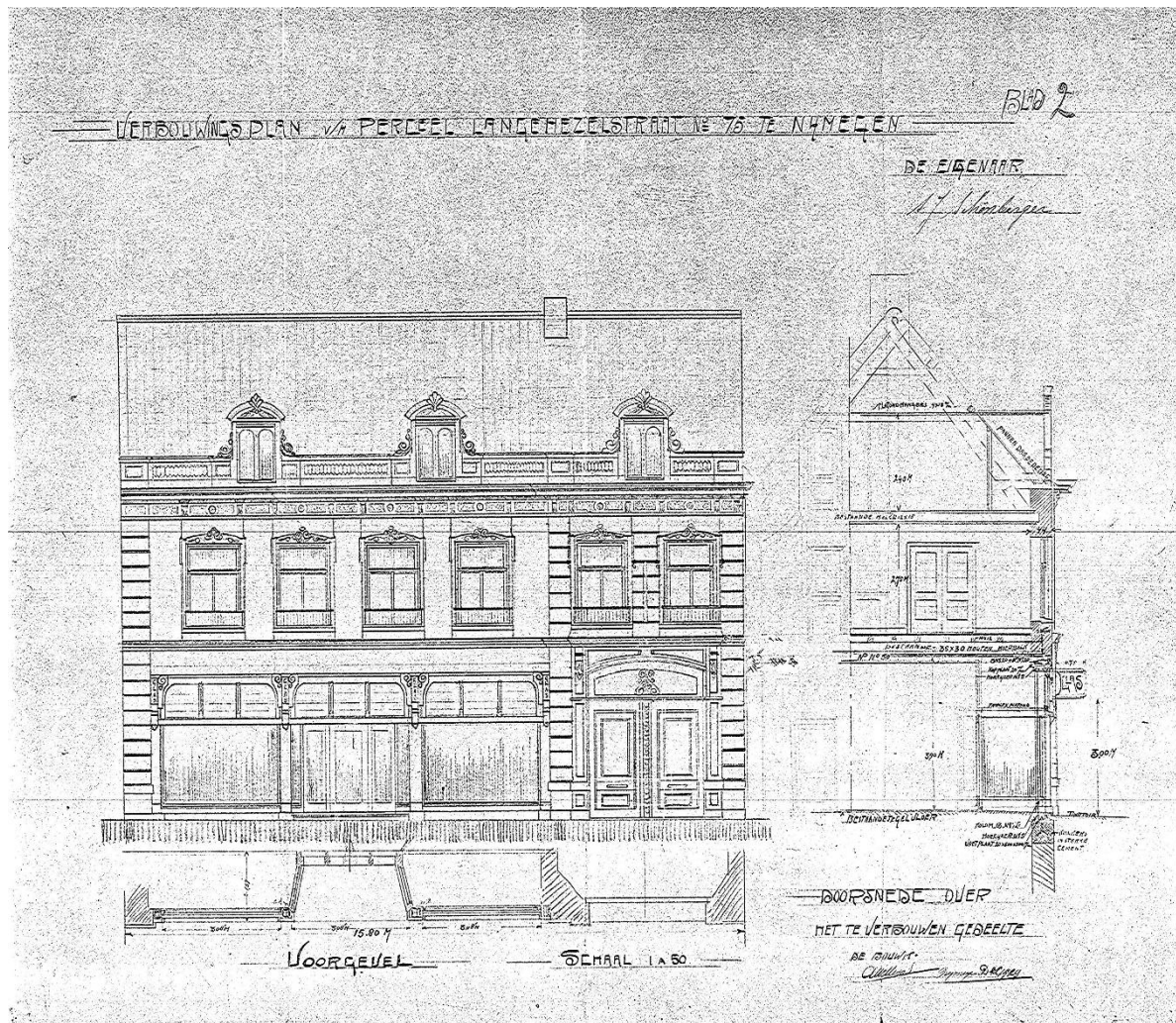
Vervolgvel
6

Opbouw van volumes uit de bouwhistorische verkenning (2002), gemaakt door J.W. Ormel.

Vervolgvel

7

Bouwtekening verbouwing in 1929 waarbij de winkelpui is geplaatst. Collectie: Regionaal Archief Nijmegen.

Vervolgvel
8

Balklagen

Vervolgvel
9

Wandschildering

Vervolgvel
10

Zicht in de kelder richting voorgevel met rechts het restant van het trapportaal waarin de trap naar de straat was ondergebracht.
Foto: F. Haans MAB 2007, uit: F.A.C. Haans, Kelder van het voormalige huis van de familie Maelwael/gebroeders van Limburg, Burchtstraat 63-65 in Nijmegen, 18 november 2015.

Vervolgvel
11

